

I.

Ne ítéljünk hirtelen!
„Változván változik nyelvünk”
(Faludi Ferenc)

„VÁLTOZVÁN VÁLTOZIK NYELVÜNK”
(Faludi Ferenc)

A nyelveknek három összetevőjét szoktuk megkülönböztetni. Minden nyelvnek van sajátos hangállománya, melynek elemeiből az adott nyelv szavai felépülnek; és természetesen nincs nyelv nyelvtani rendszer nélkül, amelynek szabályai szerint szavainkat mondatainkat, rövidebb-hosszabb szövegeinket alkotjuk.

A nyelvekre az állandóság és a változékonyság egyaránt és egyszerre jellemző, de a nyelvalkotó elemek, valamint a szabályok a maradás és a mozgás szempontjából nem egyformán viselkednek.

Egy nyelv hangrendszerének új hangokkal való bővülése mindig lassú folyamat. A nyelvtörténeti kutatók például azt bizonyítják, hogy *dz* és *dzs* hangunk élt már a középkori magyar nyelvben is, mégis csak a XX. századi nyelvtanok és helyesírási szabályzatok ismerik el őket önálló hangnak és külön betűnek. Sokáig tart valamely hangnak a nyelvből való kikopása is.

Hosszú időre van szükség ahhoz is, hogy egy-egy nyelvtani változás végbemenjen. Közismert példa erre az ikes ragozás esete. Ennek gyengüléséről a vita – mint tudjuk – már a VIII. század végén megkezdődött, és még ma is tart. A valamikor széles körben használatos szenvedő igeragozás kikopása nyelvünkben mintegy 150 éve megindult, de stíluselemként valószínűleg még használható lesz egy ideig. A szókincs kétarcú.

A társadalom számára fontos fogalmakat jelölő szavak – ha módosult hangalakban is – hosszú évszázadokon át használatban maradnak. Ilyenek nyelvünkben mindenekelőtt a finnugor örökség elemei: *kéz, láb, szem, ház, víz, hal, ősz, tél* stb. A honfoglalás után vettük

át az itt talált szlávoktól a *barát, király, megye, rozs, pap* stb. szót. S belső magyar szóalkotás eredményei például hangutánzó szavaink: *ásít, fütyül, kacag, köhög, szuszog*; és belső keletkezésű a nyelvújítási *levegő, mozdony, egyetem* stb. is. – Ezek az alapvető fontosságú szavak egyetlen szótárból sem hiányozhatnak.

Van azonban a szókincsnek egy mozgó rétege is. Ezt azok a szavak alkotják, amelyek a nyelvet beszélő társadalomnak egy bizonyos állapotára utalnak, s ha ez megváltozik, a szavakra sincs többé szükség. Az ilyen szavak a szótáríróknak nem kis nehézséget okoznak.

A szótárak összeállítói ugyanis – teljesen természetesen – mindig korszerűsége törekednek, vagyis a szótárírásának idejében használt szavakat szerepeltetik munkájukban. Az 1984-es helyesírási szabályzat szójegyzékében például még szükség volt az efféle, a korra jellemző szavakra és szókapcsolatokra, mint: *állami áruház, gazdasági munkaközösség és gmk, ifjúsági takaréketét, kisközségi termelőszövetkezet és ktsz, közértes, szaktárs, szerelőbrigád, törzsgárda* stb. Ezeket és a hasonlókat most, a szabályzatnak 2000 nyarán megjelentetett új lenyomatából minden kár nélkül ki lehetett hagyni. Így könnyebben be lehetett iktatni a bővebb, de természetesen így is korlátozott terjedelmű szójegyzékbe mintegy 4000 olyan új szavunkat és szókapcsolatunkat, mint például: *adótábla, akciófilm, átvilágítóbíró, autópályadíj, bankazonosító, bébiszitter, betéti társaság és bt., blokkolásgátló, cukkini, kapucsínó, cirkogejzír, csipeszmikrofon, díler, drogambulancia, előfinanszírozás, fallabda, fénymásol, fitneszszalon, hangposta* stb.; a sort még hosszan folytathatnám.

Korunk a nagy változások ideje. Társadalmunknak – nyelvünk tükrébe pillantva – eddig még sikerült lépést tartani velük.

Fábián Pál